

Dr. Csizsár Imre
egyetemi adjunktus, Szeged

AZ ORIENTÁLÁS FOLYAMATA A FAKULTATÍV TANTÁRGYCSOPORTOS KÉPZÉSI KISÉRLETBEN

Fakultatív képzési kísérleti modellünk egyik új és vonzó eleme a tervszerű, tudatos, szervezett pályaorientálás, amelynek eredményeként a tanulók a II. osztály végén tantárgyblokkot választanak. Kísérletünk három éve alatt sok általánosítható tapasztalatot szereztünk, melyek -vagy azok egyes elemei- az 1979-ben bevezetendő gimnáziumi fakultatív képzési rendszerben felhasználhatóak. Ez indokolja, hogy az orientálás általunk kipróbált folyamatát bemutassuk, megvizsgáljuk eredményeinket és összegezzük tapasztalatainkat.

1. A képességek, adottságok felismerése, fejlesztése

Ahhoz, hogy az egyéni adottságokat, képességeket, hajlamokat maximálisan kibontakoztathassuk, fejleszthessük, fel kell azokat ismernünk. Ez céltudatosan szervezett foglalkozásokat, sokoldalú, tervszerű tanári megfigyelést, tanulói önismeretet követel. Mindenekelőtt azt kell látnunk, hogy az iskolai munka mely területei kínálják a legtöbb lehetőséget a tanulók adottságainak, hajlamainak megnyilvánulására, felismerésére.

a./ A korszerűen szervezett és vezetett tanítási órák jó lehetőséget biztosítanak a tanulói öntevékenység számára. /A pedagógusok eddig is itt ismerhették meg elsősorban növendékeik szellemi adottságait, a tanulók itt bizonyosodhattak meg képességeikről./

b./ A képzési kísérlet első és második osztályában kötelező gyakorlati tevékenység is fontos területe az adottságok, képességek felismerésének.

c./ Értékes tanulói tulajdonságok nyilvánulhatnak meg a felzárkóztató foglalkozásokon.

d./ Egyéb iskolai tevékenységek /önképzőkör, tanulmányi versenyek, osztályfőnöki órák, KISz-foglalkozások, kirándulások stb./ is fontos információkat nyújthatnak.

e./ Az eddig felsoroltak -a rendszeres felzárkóztató foglalkozások kivételével- korábban is fontos területei voltak az adottságok, képességek feltárásának. Képzési kísérletünk fontosnak tartja ezeken kívül még olyan foglalkozások szervezését is, amelyeknek kifejezett célja a képességek feltárása, kipróbálása, megerősítése. Ezek az un. orientációs foglalkozások, amelyek szervesen épülnek be az első és második osztály óratervébe. Három féléven keresztül heti 2 óra orientációs kör minden tanuló számára kötelezően választható /I.osztály második féléve, II. osztály/.

Az első félév tanítási órákon nyújtott tanulói teljesítményei, a tanuló érdeklődése, a tanárok és szülők közös véleménye alapján a félév végén történik az első iránypont. Ekkor a növendékek két főirány közül választhatnak: társadalomtudományi-nyelvi, matematikai-természettudományi. Mindkét irányon belül több program van, a tanuló ezek közül választ egyet. "Az első év második félévének végén az e tevékenységben nyújtott teljesítmények gondos mérlegelése és természetesen az általános képzés során megfigyeltek alapján is, a tanulót tanárai vagy megerősítik választási irányának helyességében, vagy másik irány kipróbálását javasolják számára /a társadalomtudományi programból átírányítás a természettudományi programba, illetve fordítva/." /Dr.Ágoston-dr.Orosz:Kísérleti terv a gimnáziumi képzés szerkezetének átalakítására,/. A II. osztályban további két programot próbálhatnak ki.

Az adottságokat, képességeket feltáró és elmélyítő foglalkozások -céljukból, feladatukból adódóan- olyan programok kidolgozását tették szükségessé, amelyek a már meglévő ismeretek alkotó alkalmazását kívánják meg. A tematikák olyan ismeretanyagot és tevékenységeket tartalmazhatnak, amelyek a legnagyobb mértékben függetlenek a gimnázium I-II. osztályában tanult tantervi anyagtól, az általános iskolában elsajátított tudásra épülnek. Ilyen programokkal korábban nem rendelkezünk, ezért a kísérlet indításának kezdetére ki kellett azokat dolgoznunk. A tematikák egy félévre, 13-15 heti foglalkozásra készültek. Hogy valóban alkalmasak a képességek feltárására, megerősítésére /és hogy valóban függetlenek a gimnázium I-II. osztályában tanult tantervi anyagtól/, álljon itt példaként két tevékenységi kör foglalkozási terve.

1. A magyar nyelv-művelés orientációs kör foglalkozásainak témáiból:

Szép beszéd verseny

A nyelv-művelés egy hónapja /tanulói beszámolók nyelv-művelő cikkekről, rádió- és tv-műsorokról/

Nyelv-művelő könyvek ismertetése

Játék a betűkkel, játék a szavakkal

Régi magyar nyelvünk - mai szemmel

Helyesen, magyarul! /szóhasználat, szóalkotás/

Nyelv - társadalom - műveltség /vita/

A diáknyelv

Nyelv-művelő dolgozatok készítése, bemutatása

2. A matematikai problémamegoldó gyakorlatok foglalkozásainak témáiból:

Játék és logika /olyan feladatok, amelyek találatkonyságot, leleményességet kívánnak/

Logikai feladatok /helyes logikai következtetések, önellenőrzés/

Kombinatorika /sorrend és kiválasztási problémák vizsgálata/

Számjegyek kitalálása

Arányossági következtetések

Következtetések racionális számokkal

Számelmélet, oszthatóság

Számrendszerek

Műveletek értelmezése

Területátalakítások

Geometriai bizonyítások, szerkesztések

Térmértani problémák

A foglalkozásokat heti két órában, félévenként általában összesen 26 órában tartottuk. A csoportlétszám 10-20 fő volt. A kísérleti iskolák törekedtek arra, hogy a déli előtti tanrendbe illesszék ezeket az órákat.

Célunk és az ennek megfelelően készült programok már mutatják, hogy ezeken a foglalkozásokon a hagyományos módszerek mellett speciális eljárásokat is kellett alkalmaznunk. Természetesen -mint a tanítási órák, felzárkóztató foglalkozások esetében is- az alkalmazott módszereket alapvetően meghatározza a szaktárgy jellege, az adott témakör, a csoport összetétele. A foglalkozások sok vonatkozásban eltértek a tanítási óráktól: 90 percesek voltak, viszonylagos kötetlenség, közvetlenség, gyakran klubszerűség jellemezte, nagyfokúan építhetett az érdeklődésből fakadó öntevékenységre, minden alkalommal biztosította az aktivitás lehetőségét a csoport minden tagja számára, a teljesítményeket mindig értékeltük, de sohasem osztályoztuk stb. A foglalkozásokat vezető tanárok törekedtek arra is, hogy növendékeik megismerkedjenek az önálló kutatómunka elemeivel, azokban bizonyos foku jártasságra tegyenek szert. Ennek érdekében olyan feladatokat is kaptak, amelyek szükségessé tették a fejlettségüknek megfelelő szakirodalom önálló tanulmányozását, tanári segítséggel és irányítással rövidebb előadások készítését, bemutatását.

Voltak olyan tevékenységi körök is -pl. a magyar nyelv-művelés- amelyekben a félév végére választott témakörből rövidebb dolgozatot kellett készíteni önálló kutatás alapján. A tanulói előadásokat minden esetben beszélgetés, vita követte. Jellemző volt még a feladatok, gyakorlatok legcélravezetőbb, legelegánsabb megoldási menetének közös keresése, kutatása, versenyszerű feladatmegoldások /matematika/, kísérletek /fizika, kémia/, üzemlátogatások, látogatás levéltárban, régészeti ásatások megtekintése /történelem/, könyvtárlátogatás, könyvtárhasználat /irodalmi olvasmányok/ stb. Példaként álljon itt néhány sajátos megoldási lehetőség /korántsem teljes felsorolása a lehetőségeknek/ a magyar nyelv-művelés orientációs kör munkájából. A makói József Attila Gimnáziumban a következő eljárásokat alkalmazták eredményesen:

- a./ Nyelvi játékok tanári vagy tanulói vezetéssel, a tevékenységi kör minden tanulója részvételével, általában versenyszerű értékeléssel.
- b./ Megadott szempont szerint nyelv-művelő cikkek közös tanulmányozása, vitája.
- c./ Magnetofon-felvétel készítése a szép beszéd versenyről, majd közös meghallgatás után pontozásos értékelés.
- d./ Szógyűjtés /pl. a diáknyelv jellegzetes szókinccse/
- e./ Tanulói összefoglaló, ismertető egy hónap nyelv-művelő cikkeiről.
- f./ Helyesírási verseny.
- g./ "Kerekasztalvita" a tanulók által felvetett kérdésekről.
- h./ Rövidebb tanári előadás meghallgatása, majd vita stb.

A szegedi Radnóti Miklós Gimnáziumban a következő megoldásokkal találkozhattunk: "A programban igyekeztünk minél változatosabb lehetőséget biztosítani a képességek megnyilvánulására. Ennek alapján mindenkinek alkalma nyílt arra, hogy

- a./ beszámoljon a nyelvművelő folyóiratok olvasása során szerzett élményeiről,
- b./ ismertebb nyelvművelő könyvek érdekesebb fejezeteiről,
- c./helyesírási és stílusképességének színvonalát megállapítsa, fejlessze,
- d./hangtani, szótani, alaktani, nyelvhelyességi stb. ismereteit próbára tegye népszerű nyelvi játékokon,
- e./ felmérje: mennyire tud önállóan elkészíteni egy kisebb terjedelmű nyelvművelő dolgozatot, azt bemutatni stb." /A Radnóti Miklós Gimnázium 1976. évi márciusi jelentéséből/.

Az orientációs körök megszervezése nyilvánvalóan nem öncélú. A tanulók a már meglévő ismereteikre építve olyan jártasságokat, készségeket sajátíthatnak vagy mélyíthetnek el, mint

- a./ a kutatómunka alapvető módszerei /lényegkiemelés, könyvtárhasználat, katalógusrendszerben való jártasság, a "cédulázás" stb./,
- b./ érvelés, bizonyítás, az érvek logikus rendbe szedése,
- c./ a mondanivaló rövid, tömör, logikus csoportosítása, felépítése,
- d./ hatásos előadás, hatásos beszéd,
- e./ egészséges vitaszellem,
- f./ új ismeretszerzési, tanulási módszerek,
- g./ az érdeklődés elmélyülése stb.

E lehetőségek mellett a foglalkozások legfontosabb feladata a tanulói adottságok, képességek, hajlamok, érdeklődés alaposabb megismerése, irányítása, az önismeretre nevelés. "A tevékenységek megmutatják, hogy a tanuló képes-e az adott tárgyat magas szinten, eredményesen tanulni, rendelkezik-e a tanuláshoz általános és speciális képességekkel; megvan-e benne a szükséges érdeklődés, kitartás; képes-e a folyamatos munkavégzéshez szükséges erőfeszítésekre; fejleszthető-e benne a szükséges gondolkodási készség stb." /Dr. Ág. Andr. Orosz: Kísérleti terv a gimnáziumi képzés szerkezetének átalakítására/. Ezekre a kérdésekre megnyugtató választ csak akkor adhatunk, ha tudatos, tervszerű, folyamatos, tudományos igényű megfigyeléseket végzünk a tanítási órákon és az orientációs körökön.

2. A megfigyelési rendszer, feljegyzések a tanulókról

A pedagógusok korábban is végeztek, ma is végeznek megfigyeléseket. Ezt azonban nem éreztük kielégítőnek. Kísérleti munkánkban rendszeresebb, tervszerűbb, megbízhatóbb, tudományos igényű információkra van szükségünk. Ha zökkenőmentessé, hatékonyá akarjuk tenni az orientálást, akkor minden szaktanárnak tudnia kell, hogy tantárgyának eredményes tanulásához miféle képességek, adottságok szükségesek, másrészt a tananyag mely tényezői /ismeretek, tevékenységek/ alkalmasak leginkább azok feltárására. Ezért vált szükségessé az un. tantárgytükrök elkészítése. Ezek a következő főbb területeket tartalmazzák:

a./ a tantárgy eredményes tanulásához szükséges képességek közül: érzékelés, észlelés, emlékezés, figyelem, képzelet, gondolkodás, akarat, érdeklődés, beállítódás;

b./ a tananyag azon főbb egységei, amelyekben az egyes speciális adottságok, képességek a leginkább megnyilatkozhatnak.

Ez az úrlap egy évre szóló feljegyzéseket tartalmaz, minden tanulóról tantárgyanként külön lapot vezettünk. A feljegyzések a következő módon történtek:

- a./ A tematikus egység megjelölése rovatba vezettük be a tanmenet szerinti egységeket sorszámokkal és a téma megnevezésével.
- b./ Az érdemjegyek rovatban minden osztályzatot feltüntettünk /szóbeli feleletek, dolgozatok, házi feladatok, témazáró feleletek, mérőlapok stb. hagyományos öt érdemjeggyel való osztályzata/. A különböző teljesítményekre adott osztályzatokat jelekkel különböztethetjük meg egymástól /pl. 5h = házi feladatra adott jeles, 4sz = szóbeli feleltre adott jó stb./.

c./ A további rovatokban a tantárgytükör alapján a pszichikus tulajdonságokkal kapcsolatos megfigyeléseinket rögzíthetjük. Észrevételeinket háromfokozatu rangskálával jelöltük a következő módon:

3 /jelentése: átlagon felüli, kiváló/

2 /jelentése: közepes, átlagos/

1 /jelentése: gyenge, átlagon aluli/.

A tanulói képességek árnyaltabb, differenciáltabb feljegyzésére ad lehetőséget, ha a rangszámok mellett betűjelzéseket is alkalmazunk /pl. érzékelésnél: 3v = vizuális érzékelése átlagon felüli/. /Nem mindegyik pszichikus tulajdonságot tudjuk mindegyik tematikus egységben megnyugtatóan megállapítani, ebben az esetben lesznek rovatok, amelyekbe semmiféle bejegyzés nem kerül. /

d./ A Megjegyzések, észrevételek rovatba mindent feljegyezhetünk, amit a tanuló orientálása szempontjából lényegesnek tartunk.

Ezek alapján félévenként osztályfőnöki összesítőt töltöttünk ki.

ORIENTÁCIÓOSZTÁLYFŐNÖKI ÖSSZESÍTŐ

Iskola:

Tanév:

Félév:

Név:

Osztály:

Of.aláírása:

Tantárgy	Ér- dem- jegy	Ér- zé- ke- lés	Fi- gye- lem	Em- lé- ke- zet	Kép- ze- let	Gon- dol- ko- dás	Ér- dek- lő- dés	Aka- rat	Megjegyzés, észrevétel, tanács
Az orientáló tevékenység vezetőjének megjegyzései:									

Keltezés:

A félév utolsó heteiben a szaktanárok az osztályfőnöki összesítőbe vezették be a tantárgyukban tapasztalt összesítését /a pszichikus tulajdonságoknál a korábban feljegyzett rangszámok becslött átlagát/, így mindegyik tanulóról egységes, megbízható összkép alakulhatott ki.

Az első osztály második félévétől indultak az orientációs tevékenységi körök, amelyek újabb lehetőségét biztosították az adottságok, képességek, hajlamok, irányultság megfigyelésének. Az orientációs körök vezetői tanulmányozták a szaktanári feljegyzéseket és az osztályfőnöki összesítéseket, így a csoportjukba tartozó tanulókról pontos információkat szereztek. A tevékenységi körök foglalkozásai vagy megerősítik, vagy nem a szaktanárok által megállapítottakat. Az orientációs kör vezetője is készít feljegyzéseket tapasztalatairól, ezeket összesítve írja be az osztályfőnöki összesítő megfelelő rovatába.

A második tanév végére jelentős mennyiségű dokumentum gyűlik össze a tanulókról. Ezeket személyenként az személyiségdossziéba tesszük, amely az alábbi - a tanuló fejlődését tükröző- dokumentumokat tartalmazza:

- a./ az általános iskolai jellemzést,
- b./ a tanuló körülményeit tartalmazó nyilvántartási lapot,
- c./ a félévenként kiállított orientációs összesítőt,
- d./ a szaktanárok által tanév végén lezárt tantárgyi orientációs lapokat
- e./ esetleges egyéb feljegyzéseket, dokumentumokat.

A megfigyelések rögzítésének előbbi módja megbízható képet ad egy-egy tanulóról, ám a szaktanárok és osztályfőnökök túlságosan bonyolultnak és munkaigényesnek találták, ezért egyszerűbb, de a korábbival egyenértékű megbízhatóságu módokat kerestek. Így a feljegyzések több változatát próbáltuk ki.

Az egyik változat a következő:

A tanuló neve :
 Melyik iskolából jött?
 A szülők foglalkozása : ...

apa :

anya :

Tanulmányi eredménye a tantárgyból:

V. osztály:

VI. osztály:

VII. osztály:

VIII. osztály:

Szorgalma:

.....

.....

Az általános iskolai jellemzés fontosabb megállapításai:

.....

.....

.....

.....

Szintmegállapító mérések, felmérések:

I. osztály II. osztály

év eleje félév év vége félév év vége

.....

Tapasztalatok:

a./ felmérések:

.....

.....

b./ egyéb forrásokból:

.....

.....

A hiányok okai:

.....

A segítség módjai:

.....

Orientáció: 2. félév 3. félév 4. félév

.....

Tantárgyi érdemjegyei: 1.félév 2.félév 3.félév 4.félév

.....

Egyéb megjegyzések:

.....

A szaktanárok ennél egyszerűbb feljegyzési módokat is alkalmaztak /pl. füzetbe jegyezték föl tanulónként a fontosabb megállapításokat/. Megfigyeléseiket félévenként az un. szöveges bizonyítványban aláhúzással rögzítették. /Ezeket a szöveges bizonyítványokat a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban -más célból- már korábban alkalmazták./ Minden tárgyból /ének, testnevelés és rajz kivételével/ készültek bizonyítványok. Példaként közlünk egyet:

JÓZSEF ATTILA GIMNÁZIUM

Jellemzés történelemből

Név, osztály:

ALAPVETŐ TÉNYEK, FOGALMAK ISMERETÉBEN: pontos, megbízható; apróbb pontatlanságok jellemzik; felszínes és hiányos.

FOGALMAK, TÖRVÉNYSZERUSÉGEK ALKALMAZÁSÁBAN: önálló, átgondolt, gyors; irányítással önálló, alapos, átlagos gyorsaságu; szétszórt, logikátlan, mechanikus.

TÖRTÉNELMI LÁTÁS- ÉS GONDOLKODÁSMÓD: logikus, széleskörű ismeretei alapján képes helyes következtetésekre, általánosításra; történelmi látásmódja kialakulóban van, időnként magas szinten teljesít; gondolkodásmódja a törvény világát csak felszínesen fogja át, csak segítséggel képes általánosítani; történelmi látása fejletlen, a tények összekapcsolására képtelen.

TANULÓI AKTIVITÁS: a tárgy világa leköti, aktív olvasmányait produktívan felhasználja; bátoritással aktivizálható; passzív.

KIFEJEZŐKÉSZSÉG, ELŐADÁSMÓD: világosan, összefüggően fogalmaz, a tárgy kifejezőkészsletének birtokában van; szabatosan fogalmaz, kevésbé szakszerűen fogalmaz, pontatlan, pongyola.

MEGJEGYZÉS:

Makó, 197.....

szaktanár

Ennek az összesítési módnak előnye az egyszerű kezelési lehetőség, hátránya viszont, hogy nem ad módot a kellő differenciálásra, nem is összesíthetők az egyes tanulókról a különböző tantárgyakban megállapított szaktanári vélemények.

A személyiségdosszié sok forrásból származó információt tartalmaz egy-egy tanulóról. Így lehetővé válik, hogy a második osztály végén a pedagógusok tanácsai alapján – a szülőkkel való egyetértésben – a tanulók megnyugtató módon döntenek a harmadik osztálytól kezdődő tantárgycsoportos képzési irányról. A képzési kísérlet során a döntés előkészítésének "lépései" is kialakultak.

3. A tanulók irányításának menete

A kísérlet három tanéve meggyőzött bennünket arról, hogy a harmadik osztálytól kezdődő erőteljesebb differenciálást a következő "menetrendnek" kell megelőznie:

a./ A VIII. osztályos tanulókat és szüleiket a pályavasztási napokon összevont tanulói-szülői értekezleten célszerű tájékoztatni a fakultatív tantárgycsoportos képzési kísérlet lényegéről.

b./ Az I. osztályos tanulóknak a tanév eleji osztályfőnöki órák egyikén részletes tájékoztatást adnak az osztályfőnökök. Ugyancsak a tanév elején kell szülői értekezleten részletesen tájékoztatni a szülőket a képzési kísérletről. /Tapasztalataink szerint célszerű külön is kitérni az orientációs körök munkájára, hangsúlyozva, hogy azok még nem jelentenek elkötelezettséget vagy "szakosodást"./

c./ A tanév eleji szintmegállapító mérések tapasztalatainak értékelése, a felzárkóztató foglalkozások megszervezése.

d./ A tanulókat részletesen tájékoztatjuk az orientációs körök feladatairól, szervezéséről, programjairól.

e./ A szaktanárok -megfigyeléseik alapján- tudatosan irányítják a tanulókat.

f./ Előzetes felmérést kell készítenünk december elején a tanulók irányultságáról.

g./ A szaktárgyi orientációs feljegyzések összesítése /vagy a szöveges bizonyítványok kitöltése/ alapján a tan-
testület az orientáló értekezleten javaslatokat tesz az
osztályfőnököknek.

h./ Az orientáló osztályértekezleten, majd a szülői ér-
tekezleten ismerteti az osztályfőnök a tan-
testület javas-
latait.

i./ Az esetleges korrekciók elvégzése.

j./ Az iskolavezetés dönt az indítható tevékenységi
körökről, kiválasztja vezetőit.

k./ Az orientációs körök munkájának beindítása.

Viszonylag egyszerűbb az első osztály végén bekövetkező
második orientálás. Itt elsősorban azok a tanulók okoznak
gondot, akik egyik irányból a másikba /társadalomtudományi-
nyelvi irányból a természettudományi-matematikai irányba
vagy fordítva/ kívánnak átmenni.

A tantárgycsoportok kialakítása érdekében a második osz-
tály második félévében /kb. április hónapban/ célszerű tá-
jékoztató felmérést készíteni. Ezután nevelőtestületi érte-
kezet bírálja el az előzetes jelentkezéseket, majd javas-
latokat tesz. Erről tájékoztatni kell a szülőket és a ta-
nulókat is. Ezután véglegesítjük a tanulói döntéseket, majd
kialakítjuk a tantárgycsoportokat.

Ha a tanulók végleges döntését lelkiismeretesen és ponto-
san készítjük elő, akkor remélhető, hogy mindenki képessé-
geinek, érdeklődésének megfelelő tantárgycsoportban kezd-
heti meg munkáját a III. osztályban.

4. Eredményeink, tapasztalataink

Az orientációs tevékenység legfőbb előnyeit a következőkben látjuk:

a./ A tevékenységi körök lehetőséget adnak a tanulóknak képességeik, adottságaik felismerésére, önmaguk kipróbálására, a programok meggyőzhetik őket arról, hogy a választott irányok megfelelnek vagy nem felelnek meg egyéni elképzeléseiknek. Így alapos önismeretre tehetnek szert, ez pedig fontos feltétele az önnevelésnek, önképzésnek is. Mindenképpen segít megtalálni azt a szakmai területet, amely az átlagosnál jobban érdekli őket. Az a tény, hogy a tanuló akkor választhat pályairányt, amikor már valóban fel tudja mérni tehetségét, egyben felelős döntésre is nevel, hiszen viszonylag hosszú idő áll a blokkválasztás előtt az egyéni képességek, hajlamok mérlegelésére. Fontosnak itéljük, hogy az első irányválasztás /az I. osztály első félévének végén/ nem jelenti feltétlenül azt, hogy meghatározza a tanuló esetleges megalapozatlan döntése a későbbi életpályát, hiszen fél év múlva lehetősége van újabb irányváltoztatásra.

b./ A pedagógusok jobban megismerhetik tanítványaikat, és így a korábbinál nagyobb lehetőségük van a megalapozott pályairányításra.

c./ Megfelelő tájékoztatást tudnak adni a szülőknek gyermekeik képességéről, érdeklődéséről, így az orientációs szakasz végén a tanuló és a szülő a pedagógus tanácsa alapján megfontoltan dönthet a szakosodás irányáról.

d./ A tevékenységi körök munkája visszahat a tanítási órákra is. Megfigyeltük, hogy az orientációs körökön résztvevő tanulók nagyobb kedvvel tanulják a választott tantárgyat, s ez serkentő hatással van a többi tanulóra is.

A tanulók érdeklődése egyenletesen oszlik meg. Érde-
mes megfigyelni ebből a szempontból is a makói József
Attila Gimnázium első kísérleti évfolyama 87 tanulójának
orientációs köri választását.

<u>Orientációs kör:</u>	<u>Választások:</u>			Össz.	%
	1.	2.	3.		
irodalmi olvasmányok	17	-	9	26	29,9
magyar nyelv-művelés	-	13	23	36	41,3
történelmi olvasmányok	11	13	8	32	36,8
oroszl nyelvi gyakorlat	14	-	-	14	16,1
angol nyelvi gyakorlat	-	12	-	12	13,8
német nyelvi gyakorlat	-	9	-	9	10,3
matematika feladatmegoldó	18	10	-	28	32,2
fizika feladatmegoldó		13	18	31	50,6
kémia gyakorlat	13 ^x	9	10	13	36,8
	14 ^x			14	
biológiai gyakorlat		-	10	10	19,5
földrajzi terepnyak.	-	8	9	17	

^x/Megjegyzés: Az első orientálásban még együtt volt a fi-
zika és kémia, illetve a kémia és biológia tantárgyak ori-
entációs köre/.

A tanulóknak kb. a fele a társadalomtudományi, a másik
fele a természettudományi irányu orientációs köri munkában
vett részt. Az első alkalommal 16 tanuló /18,4 %/ változ-
tatott irányt /társadalomtudományiból természettudományi-
ba ill. fordítva/, a második alkalommal pedig 18 tanuló
/20,7 %/. Az irányváltoztatás okait a következőkben látjuk:

a./ Sok jó képességű tanuló érdeklődése több irányu.
/A matematikát szerető tanulók közül pl. sokan választot-
tak egy félévire idegen nyelvi orientációs kört./

b./ Vannak olyan tanulók, akiknek az érdeklődése nem
alakul ki a harmadik félév végére sem.

c./ Az általánosan gyenge tanulók választása gyakran kapkodó, megfontolatlan. /Közülük sokan választották harmadik orientációs körként a magyar nyelvűvelést. Nyilván szerepet játszik ebben az a döntés is, hogy a gyakorlati -ügyintéző!- blokkban folytatják tanulmányaikat a harmadik osztálytól kezdve./

d./ A harmadik orientációs kör választásában már sok tanuló kevésbé megfontolt, többségük érdeklődését a korábbi kétféle program kielégítette, a harmadikat már csak szükséges ráadásnak érzik.

Az előbb elmondottakkal együtt is az a tapasztalatunk, hogy az orientációs körök -természetesen a szaktárgyi órák is- jól előkészítették a blokkválasztást. Jól érzékelteti ezt a korábban vizsgált évfolyam tantárgycsoport-választását és orientációs tevékenységét összesítő táblázat:

Tantárgy- csoport Orientá- ciós kör	magyar- történelem- idegen nyelv	idegen ny.- idegen ny.- anyanyelv	matematika- fizika	biológia- fizika- kémia	biológia- fizika- földrajz	ügyintéző	összesen
	18 /17+1/	10	25/24+1/	10	7/6+1/	15	85
irodalom	14	2	1	-	-	8	25
nyelvművelés	10	10	1	-	2	11	34
történelem	16	1	2	-	2	10	31
orosz	2	8	2	-	2	-	14
angol	3	6	2	-	-	-	11
német	2	3	3	-	1	-	9
matematika	1	-	20	3	-	3	27
fizika	-	-	24	9	3	2	38
kémia	1	-	25	9	2	4	41
biológia	-	-	2	8	1	2	13
földrajz	2	-	-	1	5	5	13

/Időközben 5 tanuló távozott az évfolyamból, 3 viszont jött helyettük, így a létszám a III. osztályban 85. Az újonnan jött tanulókat jelzi a + 1./

Az adatokból a következő fontosabb következtetések vonhatók le:

a./ Az orientációs körök jól készítettek elő a blokkválasztást /pl. a magyar-történelem-idegen nyelv blokkból mindössze 4 tanuló vett részt egy-egy alkalommal természettudományi orientációs köri munkában; a matematika-fizika blokkban tanulók közül 11 tanuló vett részt társadalomtudományi orientációs körben; az idegen nyelv- idegen nyelv-anyanyelv tantárgycsoport tanulói valamennyien társadalomtudományi, a biológia-fizika-kémia blokk tanulói valamennyien természettudományi orientációs tevékenységben vettek részt./

b./ Az érdeklődést jobban kielégíti a fakultatív tantárgycsoportos oktatás, mint a szakosított tantervű osztályok /korábban pl. nem volt lehetőség a magyar-történelem-idegen nyelv megerősített tanulására/.

c./ A tanulóknak majdnem 20 %-a a második osztály végére rádöbrent arra, hogy tanulmányaikat a gyakorlati blokkban érdemes folytatniok.

Ha az előzetes pályaválasztási szándékokkal vetjük össze a blokkválasztást, akkor azt tapasztaljuk, hogy a tanulók többségénél összhang van /felsőfoku intézményben kíván tanulni érettségi után a tanulók 80 %-a, néhány kivételtől eltekintve a felvételi tárgyaknak megfelelő blokkban tanulnak/.

Jó tapasztalataink mellett megoldandó problémáink is vannak. A kísérlet egyik legvonzóbb, legujyszerűbb, de a legtöbb vitát is kiváltó tényezője volt az orientálás. A szaktárgyak, tanórák orientáló hatását egyetlen pedagógus sem vitatja, nem ilyen egyöntetű a vélemény az orientációs tevékenységi körökről. Az alábbiakban idézünk a kísérleti iskolákban megfogalmazódott véleményekből:

"Az orientációs foglalkozás szükségességét a legtöbb szaktanár elismeri, hozzátéve, hogy a szakorák legalább annyira orientáló hatásúak. Az orientációs körök eddigi formája több szempontból merevnek bizonyult. ... e körök csak az első, esetleg második szakaszban töltötték be tervezett funkciójukat, a harmadik választás gyakorta esetleges volt, s egy-egy kör nemritkán érdektelen, gyenge képességű, talán éppen bukott tanulók gyűjtőmedencéjévé vált. Célszerű lenne ezért a 3 féléves orientáló szakaszt a következőképpen átszervezni:

- az első ciklus osztálykeretben, minden tanuló számára a részletes és érzékletes pályaismertetés, pályairányítás munkáját végezze el /erre heti 1 óra elegendő/;

- a második, harmadik ciklusban az eddigi keretnek és tartalomnak megfelelően folyják az orientálás, lehetőséget biztosítva azonban a tehetséggondozásnak, ill. az azonos szaktárgyi orientálás megtartásának." /A makói József Attila Gimnázium 1976. évi októberi jelentéséből/.

"Az orientációs foglalkozások keretében sikerült jobban megismerni a tanulókat, a tehetségeket kiválasztani, -annál is inkább, mert a csoportok létszáma nem volt nagy. Az orientációs foglalkozást tartó tanárok minősítése azonban kitért arra is, hogy ki nem alkalmas a választott tantárgyban magasabb szintű tanulásra. Ez kb. a jelentkezők 20 %-a volt. Ennek ellenére mindössze 6 fő azoknak a száma, akik a társadalomtudományi területről átmentek a természettudományi orientációs foglalkozásokra, és 3, akik a humán területre mentek át. Volt azonban nagyon sok tanuló, aki nem akart más foglalkozást választani, és kényszerrel kellett átvinni az I. év végén pl. a kémia orientációs foglalkozásról a fizikára vagy a biológiára. És itt vetődött föl a tantestületben az első probléma: ha az első orientálás eredményei megnyugtatóak, ha a tanuló már az általános iskolában is felmutatott jó eredményei alapján és az első osztályban a szaktanár állásfoglalása szerint is megfelelő, ugy érdemes-e még két féléves más területű orientációs foglalkozásban részesíteni?"

AKadnak olyan vélemények, miszerint az orientációs foglalkozások olyanoknak kellene, akik nincsenek tisztában önmagukkal, azonban aki már az általános iskolából határozott céllal jön, és képessége beigazolódik, annak a továbbiakban az orientációs foglalkozások helyett tehetség-gondozó szakköröket kellene indítani." /A szegedi Radnóti Miklós Gimnázium 1976. évi októberi jelentéséből./

Tapasztalataink meggyőzték bennünket a következő módosítások szükségességéről:

a./ A tantárgyi és tevékenységi körök orientáló hatását ki kell egészítenünk hatékony pályaismertetéssel. Jelenlegi kísérleti rendszerünkben ezt elsősorban az osztályfőnöki órákon kell megoldanunk. Megfontolandó a makói József Attila Gimnázium javaslata, melynek értelmében az első osztály második félévében az orientációs foglalkozások heti 1 órá-sak legyenek, témájuk a pályaismertetés legyen.

b./ Ha a tanulóról egyértelműen bebizonyosodtak adottságai, képességei, akkor a továbbiakban ne válasszon újabb orientációs kört. Ez szükségessé teszi, hogy az eddigi fél-éves tematikák mellett jól átgondolt egész éves programok is készüljenek. /Az egész éves programmal működő orientációs körök szervezési kérdéseket is fölvetnek/.

c./ Erőteljesebb, céltudatosabb orientálást kell végeznünk, hogy egy-egy blokkba csak a valóban alkalmas tanulók kerüljenek. Meg kell oldanunk az elméleti tárgyakban általában gyenge tanulók gyakorlati életpályák felé való tudatosabb irányítását.

d./ Szükségesnek látszik olyan orientációs körök szervezése is, amelyekben a tanulók gyakorlati képességeiket kipróbálhatják. /Kevésnek érezzük a kétféle gyakorlati foglalkozást az I-II. osztályban./

e./ Meg kell oldanunk a tehetségkezelés kérdését szakkörökkel vagy más módon.

f./ Néhány orientációs kör programját módosítani kell, jobban kell alkalmazkodni a helyi adottságokhoz.

g./ A szaktanárok, az orientációs körök vezetői, az osztályfőnökök terhesnek, néha feleslegesnek ítélik a bonyolult adminisztrációt /elsősorban a tanulók megfigyelésének, jellemzésének korábban ismertetett bonyolult formáját nem érzik indokoltnak/, ezért a megfigyelési eredmények feljegyzésének megbízható, ugyanakkor könnyen kezelhető és áttekinthető rendszerét, formáját kell kidolgozni.

Problémáinkkal együtt is úgy érezzük, orientációs rendszerünk alapvetően jól funkcionált, jól készítette elő az erőteljesebb differenciálást.

5. A tantárgycsoportos oktatás néhány tapasztalata a makói József Attila Gimnáziumban

Az 1976-77. tanévben a III. évfolyamon összesen 6 tantárgycsoportban folyt az oktatás. Tudjuk, hogy általánosítható következtetéseket még nem vonhatunk le, az azonban már most is megállapítható, hogy a tanulók nagy többsége a választott tárgyakat a többenél nagyobb érdeklődéssel és szorgalommal, következőképp eredményesebben tanulja. Tanulásos lehet egy tantárgycsoport -magyar-történelem-idegen nyelv - tanulmányi munkájának két és fél évét végigkísérni.

A gimnázium 1974. szeptemberében három első osztállyal kezdte a kísérletet. E tanévben összesen 90 tanuló nyert felvételt /1974-ben a korábbi tanévekénél alacsonyabb, mindössze 93 %-os volt a jelentkezési arány/.

Az évfolyam összetétele a következő volt:

fizikai foglalkozásu	
szülők gyermeke	: 39 /43,3 %/
fiu	: 27 /30,0 %/
vidéki	: 32 /35,5 %/
bejáró tanuló	: 18 /20,0 %/

A beiskolázási tanulmányi eredmény gyengébb volt a korábbi évekenél.

<u>Tanulmányi átlag:</u>	<u>A tanulók száma:</u>	<u>%</u>
5,0	12	13,4
4,9-4,7	12	13,4
4,6-3,7	58	64,3
3,6-2,7	8	8,9
	90	100,0

Az 1974 szeptemberében végzett tudásszint-megállapító mérések igazolták a fenti eredményeket. Az évfolyam teljesítményszintje a következő volt:

magyar nyelv	: 68,7 %
történelem	: 31,9 %
orosz nyelv	: 42,1 %
matematika	: 47,6 %
biológia	: 35,5 %
kémia	: 58,0 %

Az eredmények alapján érthető, hogy a tanév folyamán 7 tantárgyból összesen 285 felzárkóztató órát kellett tartanunk. Ennek ellenére félévre romlott a tanulmányi eredmény. Mindössze 2 tanuló javított, 3 tartotta eredményét, a többi rontott /21 tanuló 0,1-0,4-et, 46 tanuló 0,5-1,00-et, 18 tanuló esetében a rontás 1,00-nél nagyobb volt./.

Az évfolyam 90 tanulója közül a II. osztály végén 17 fő választotta a magyar-történelem-idegen nyelv tantárgycsoportot. A blokk tanulói közül

fizikai foglalkozású

szülők gyermeke	: 10 /58,8 %/
fiu	: 5 /29,4 %/
vidéki	: 9 /53,0 %/

Az első osztály év eleji tudásszintmérései, a félévi mérések, a választott tantárgyak félévi osztályzatai között nincs lényeges eltérés a későbbi blokkos tanulók és az évfolyam átlagai között. Ezt igazolja az 1974-75. tanév I. osztályának tanulmányi eredményeit tartalmazó táblázat.

A tanulók tudatosan választották ezt a tantárgycsoportot. Valamennyien úgy nyilatkoztak, hogy már az általános iskolában megszerették a magyart, két tanuló kivételével a történelmet is. Pályaelképzelésük is eléggé határozottan kialakult, bár ez a következő tanévekben némiképp módosult. Így érthető, hogy az I. osztály első félévében már heten, a II. osztály első félévében további nyolcan döntöttek el, hogy III. osztálytól e tantárgyblokkban tanulnak. Mindössze két tanulónál maradt a végleges döntés a II. osztály második félévére. Valamennyi tanuló azt vallja, hogy saját elhatározásából választotta ezt a tantárgycsoportot, 50 %-uk tulajdonít fontos szerepet a döntésben az orientációs köröknek. A pályaválasztási elképzelések alakulását és az orientációs kör munkában való részvételt a mellékelt táblázatok szemléltetik.

1974-75. tanév I. osztály

		Magyar irodalom	Magyar nyelv	Történelem
Év eleji szint- felmérés	évfolyamátlag	-	68,7 %	31,9 %
	a III.osztály- tól blokkban tanulók átlaga	-	65,0 %	30,8 %
Félévi szint- felmérés	évfolyamátlag	-	62,6 %	48,7 %
	a III.osztály- tól blokkban tanulók átlaga	-	62,6 %	52,7 %
Félévi tan- tárgyi átlag	évfolyamátlag	3,23	3,37	3,37
	a III.osztály- tól blokkban tanulók átlaga	3,41	3,64	3,41

Pályaválasztási elképzelések

Pályák	VIII.o.	I.o.	II.o.	III.o.
pedagógus	10	10	10	9
jogász	2	3	3	3
újságíró	-	1	1	-
irodalomtörténész	-	1	1	-
történész	-	-	1	-
a választott tan- tárgyakkal kapcsol- tatban nem lévő pályák	3	1	1	3
nincs elképzelése	2	1	-	2
Összesen	17	17	17	17

Orientációs köri munka

Osztály	Félév	irod.	nyelv- műv.	tört.	orosz	német	angol	mat.	kémia	földrajz
I.osztály	2.félév	10	-	4	2	-	-	1	-	-
II.osztály	1.félév	-	4	7	-	2	3	-	-	1
	2.félév	4	6	5	-	-	-	-	1	1
Összesen		14	10	16	2	2	3	1	1	2

14 tanuló csak társadalomtudományi tevékenységi köri munkában vett részt. Mindössze 3 tanuló volt, aki egy vagy két féléven át természettudományi tevékenységi körben dolgozott./

A blokk tanulóinak érdeklődése az I. osztály második félévétől kezdve egyre tudatosabban irányult a magyar nyelv és irodalom valamint a történelem tantárgyakra. /Az idegen nyelvi érdeklődés meglehetősen megoszlik. Harmadik választott tárgyként emelt óraszámában orosz nyelvet 3, angol nyelvet 2, német nyelvet 3, latin nyelvet 9 tanuló tanul/. Az érdeklődés és a határozott elképzelések kialakulásával emelkednek a választott tantárgyak tanulmányi eredményei. A második osztály végére ez már jelentőssé válik: magyar irodalomból 0,63-dal, magyar nyelvből 0,31-dal, történelemből 0,56-dal magasabb az átlaguk az évfolyamátlagnál. A blokkban tanulók közül az I. osztály első félévében mindössze egy tanuló volt jelese magyar irodalomból /magyar nyelvből és történelemből egynek sem/. A III. osztály első félévében a jelesek száma:

magyar irodalom:	5
magyar nyelv	: 3
történelem	: 6

/Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy a nem választott tantárgyak tanulmányi átlageredményei csökkenő tendenciát mutatnak. A tanulók nyilván nagyobb érdeklődéssel, kedvvel, szorgalommal tanulják a választott három tantárgyat, mint a többi. A III. osztály félévi eredményei is ezt bizonyították. A magyar-történelem-idegen nyelv blokk tanulóinak tanulmányi átlaga a választott három tantárgyból 4,1, a nem választott tárgyak érdemjegyeinek átlaga pedig 3,26 volt. Egyetlen tantárgycsoport eredményeiből természetesen nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. A probléma további vizsgálatokat, méréseket, elemzéseket követel./

A magyar-történelem-idegen nyelv tantárgyblokk tanulmányi munkájának alakulását kíséri végig két tantárgyból a következő táblázat:

			I. osztály év vége	II. osztály		III. osztály félév
				félév	év vége	
Magyar irodalom	Szintfel- mérés	évfolyamátl.	57,10 %	-	69,16 %	-
		blokkosok átl.	60,88 %	-	77,76 %	-
	Tantárgyi átlag	évfolyamátl.	3,11	2,87	3,25	-
		blokkosok átl.	3,47	3,76	3,88	4,11
Magyar nyelv	Szintfel- mérés	évfolyamátl.	72,50 %	-	64,35 %	-
		blokkosok átl.	70,81 %	-	66,76 %	-
	Tantárgyi átlag	évfolyamátl.	3,51	3,16	3,51	-
		blokkosok átl.	3,82	3,52	3,82	4,00
Történelem	Szintfel- mérés	évfolyamátl.	41,31 %	-	57,12 %	-
		blokkosok átl.	48,35 %	-	65,81 %	-
	Tantárgyi átlag	évfolyamátl.	3,20	3,50	3,49	-
		blokkosok átl.	3,52	4,11	4,05	4,17

Orientációs rendszerünk - ha nem is problémamentes-kiállta a gyakorlat próbáját. Ugy érezzük, megoldandó feladataink ellenére is sikerült többet tennünk a korábbiaknál annak érdekében, hogy tanítványaink adottságait, képességeiket szabadabban, sokoldalubbantathassák ki.